

**КОНЦЕПЦІЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ
ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ (Проект)**

Тамара САК, Леся ПРОХОРЕНКО, Ірина ОМЕЛЬЧЕНКО, Ірина ЛОГВИНОВА, Ольга БАБЯК, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна, t_sak@ukr.net

У проекті Концепції на основі встановлених сучасних тенденцій реформування освіти в Україні, стану науково-методичного та навчального забезпечення навчання школярів у спеціальній школі, визначаються методологічні та теоретичні засади, мета, завдання та очікувані результати модернізації науково-методичного забезпечення навчання школярів із затримкою психічного розвитку, що призведе до формування навчальної діяльності школярів цієї категорії згідно сучасних вимог демократичного суспільства.

Ключові слова: діти із затримкою психічного розвитку, навчальна діяльність, науково-методичне забезпечення, зміст навчання, організація навчального процесу, інноваційне освітнє середовище, спілкування, технології.

Тамара САК, Леся ПРОХОРЕНКО, Ірина ОМЕЛЬЧЕНКО, Ірина ЛОГВИНОВА, Ольга БАБЯК, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, г. Київ, Україна

**КОНЦЕПЦИЯ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ С
ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ**

В проекте Концепции на основе анализа современных тенденций реформирования образования в Украине, состояния научно-методического обеспечения обучения школьников в специальной школе, определены методологические и теоретические основы, цели, задачи и ожидаемые результаты модернизации научно-методического обеспечения, которое будет способствовать формированию учебной деятельности школьников с задержкой психического развития в соответствии с современными требованиями демократического общества.

Ключевые слова: дети с задержкой психического развития, учебная деятельность, научно-методическое обеспечение, содержание образования, организация учебного процесса, инновационная среда, общение, технологии.

Tamara SAK, Lesya PROXORENKO, Iryna OMELCHENKO, Iryna LOGVINOVA, Olga BABYAK, Institute of Special Pedagogy The National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

The Conception project of scientific and methodological supplying of learning activity formation by children that have developmental delay (МКБ-10: F80-F89:

«Disorders of psychological development») defines main modern education reformation tendencies in Ukraine, that lie in the innovative environment development, core of which is the development and implementation of a current national curriculum. From the point of scientific and methodological supplement modernization of special school there was conducted the analysis of its current condition: content of education (National senior secondary education standard; syllabus of elementary and secondary school for children with developmental delay; educational achievements assessment criteria); the analysis of learning process arrangement was made (the content of methods, technics, strategies which provide learning and synthesis of educational material by children with developmental delay). There was obtained methodological and theoretical basis for Conception development; elaborated the aim of Conception that concentrates on the theoretical establishment and development of scientific and methodological implementation of learning activity formation by children with developmental delay in terms of modern educational environment; determined the tasks for the realization of the specified aim and the expected results of the modernized scientific and methodological supplying implementation that in general should lead to learning activity development by children with disorders of psychological development matching the modern democratic society request.

Key words: children with developmental delay, learning activity, scientific and methodological supplying, content of education, establishment of educational process, innovative educational environment, communication, technologies.

Нині в Україні триває реформа освіти кінцевою метою якої має стати перетворення освітнього простору на саморегулюючу систему здатну реагувати на виклики суспільства, що постійно змінюється. В цьому ключі мовиться про створенням інноваційного середовища, в якому будь-яка особистість набуває навички самостійно здобувати знання впродовж життя та реалізувати їх у практичній діяльності. Мета здійснюється різними шляхами – через розмаїття інституцій освітнього середовища, форм і методів навчання. Чільної уваги набуває освіта середньої школи – має відповідати потребам і викликам сучасного суспільства, бути готовою до постійного оновлення змісту. Актуальним постає розроблення і запровадження національного курикулуму (навчально-дидактичного забезпечення) для загальноосвітньої школи, де чільна увага надається практичній орієнтації основних предметів [2].

Навчання школярів із особливими освітніми потребами здійснюється у спеціальній школі, інтегрованих та інклюзивних класах – будь-яка форма

навчання таких дітей включена у систему загальної середньої освіти і по відношенню до останньої розглядається підсистемою. Тому вимоги до організації курикулуму школярів з особливими освітніми потребами, з огляду на визначені завдання реформування освіти, відповідають окресленим і водночас, мають низку особливостей. Найперше, мовиться про особливості курикулуму, що має враховувати психічний розвиток школярів з особливими освітніми потребами – сутність первинного дефекту й особливості його вторинних та третинних проявів, і на цьому підґрунті введення специфічних корекційно-розвивальних завдань, спрямованих на послаблення та усунення цих проявів; формування життєвої компетентності (здатності дитини з особливими освітніми потребами застосовувати на практиці знання, досвід, суспільні цінності, базові навички комунікації і соціально-побутової адаптації, набуті в процесі навчання та комплексної реабілітації); формування пріоритетних компетентностей загальної середньої освіти: міжпредметної (здатності учня застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей); предметної компетентності (освоєння учнями у процесі навчання досвіду специфічного для певного предмета діяльності, пов'язаного з набуттям нового знання, його перетворенням і застосуванням).

Таким чином, мета та завданнями спеціальної освіти мають трансформуватися через пріоритети сучасної освіти. Ця вимога є визначальною для організації змісту освіти школярів з особливими освітніми потребами, вона окреслює її межу і проектується на конкретні галузі знань.

Метою Концепції є розроблення та теоретичне обґрунтування науково-методичного забезпечення навчання школярів із затримкою психічного розвитку в умовах інноваційного середовища, яке сприятиме формуванню основних компетентностей: життєвої, міжпредметної та предметної, що загалом реалізуються в здатності здобувати знання впродовж життя та

використовувати їх у практичній діяльності, відтак повноцінно інтегруватися в соціальне середовище.

1. Сучасний стан науково-методичного забезпечення навчання школярів із затримкою психічного розвитку

Зміст навчання школярів із затримкою психічного розвитку визначається Державним стандартом початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами; в основній школі – Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти. Змістове наповнення інваріантної складової, змістові лінії кожної освітньої галузі відповідають тим, що закладені у змісті початкової / базової і повної загальної освіти; інваріантна складова доповнюється корекційно-розвитковою складовою, спрямованою на розвиток пізнавальної діяльності, мовлення, емоційно-вольової сфери, особистості.

Зміст освітніх галузей визначених Державним стандартом представлений у Програмах початкової та основної школи для дітей із затримкою психічного розвитку, в яких державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів спрощені й зорієнтовані на особливості пізнавальної діяльності школярів цієї категорії, характеризуються поступовим ускладненням та практичною спрямованістю.

Водночас, з огляду на сучасні реалії, де чільна увага надається практичній орієнтації основних предметів, доцільним буде скорочення змісту програмового навчального матеріалу, при цьому логіка та сутність змістових ліній освітнього стандарту галузі мають зберігатися; державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів мають суттєво підсилитися практичною спрямованістю. Значно вагомішою має стати диференціація корекційно-розвивальної роботи, з огляду на поліморфність проявів дизонтогенетичного розвитку при затримці психічного розвитку, удосконаленням змісту корекційно-розвивальних завдань, які реалізуються під час роботи з програмовим матеріалом, охоплюючи процеси пізнавальної діяльності (сприймання, пам'ять, мислення) та мовленнєву діяльність.

Суттєвої уваги, щодо засвоєння змісту навчання, має надатися саморегуляції, яка виступає обов'язковим елементом навчання і забезпечує взаємозв'язок результатів навчання з його цілями, впливаючи на активність учня в навчальному процесі, на свідомість його дій, досягнення позитивних навчальних результатів. Такі регулятивні фактори як різноманітні по змісту і складу мотиви, що спрямовують діяльність на всіх етапах її розгортання (від мотиваційних чинників до співвідношення кінцевого результату і поставленої мети); планування (складання алгоритму діяльності на основі аналізу конкретних умов, вибір способів дій і їх послідовності та втілення його в практичну діяльність); контроль і корекція діяльності (встановлення співвідношення запланованого, передбачуваного і досягнутого результату, співставлення його з метою) – необхідні для успішного становлення навчальної діяльності та сприяють формуванню механізму регуляції цієї діяльності й більш широко – поведінки та розвитку особистості в цілому.

В полі уваги мають стати формування спілкування і комунікативних дій у навчальній діяльності школярів із затримкою психічного розвитку, адже саме здатність спілкуватися з іншим суб'єктом із використанням безпосередніх та опосередкованих контактів і дальнодій є основою сучасних освітніх технологій, пов'язаних із сумісною (парною, груповою) роботою і можливостями віртуальних взаємодій [1; 8].

Основою і передумовою для розвитку спілкування у навчальній діяльності з іншим суб'єктом для дітей із затримкою психічного розвитку є розвиток мовлення. Мовлення є одним із потужних засобів реалізації комунікативних дій (комунікації, взаємодії, зовнішнього та внутрішнього діалогу). Розвиток мовлення як окремий напрям корекційно-розвиткової роботи з цими дітьми в умовах початкової освіти має враховувати варіативність зазначених порушень усного (фонетичний недорозвиток, фонетико-фонематичний недорозвиток, загальний недорозвиток III і IV рівнів, лексико-граматичний недорозвиток, заїкання) та писемного мовлення у молодших школярів із затримкою психічного розвитку. Позаяк, лише на

основі повноцінного мовлення як засобу спілкування стає можливим системне формування комунікативних дій в учнів із затримкою психічного розвитку в навчальній діяльності та в позаурочний час [1].

Чільної уваги заслуговує розвиток емоційно-вольової сфери та особистості школяра із затримкою психічного розвитку, оскільки саме емоції, як центральна ланка психологічної організації особистості, виконують регулюючу та мотивуючу функції навчальної діяльності.

На основі Концепції управління навчальною діяльністю школярів із затримкою психічного розвитку [6], розроблені Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, що реалізуються у критеріях оцінювання навчальних досягнень, в основній школі використовуються критерії оцінювання навчальних досягнень загальноосвітньої школи. В обох випадках вони мають бути переглянуті з позиції формування предметної, міжпредметної та життєвої компетентностей, з огляду на оновлений Державний освітній стандарт. У цьому ключі нагальною є потреба перегляду рівнів засвоєння змісту навчання учнями із затримкою психічного розвитку основної школи, що свідчать про міру його опанування учнями; об'єктом перегляду мають стати складові навчальної діяльності школяра як початкової, так і основної школи – змістовий (обсяг знань); операційний (уміння, навички) предметні, навчально-пізнавальні, контрольні-оцінні); мотиваційний (ставлення до кінцевого результату діяльності та опанування способом діяльності), визначених Програмами галузевих знань.

Наступною складовою науково-методичного забезпечення навчання школярів є *організація навчального процесу*, що включає добір та теоретичне обґрунтування методів, методик, технологій, які забезпечують ефективне вивчення та узагальнення навчального матеріалу.

Нині організація та реалізація методичного забезпечення орієнтується на експериментальні дані щодо особливостей складових навчальної діяльності – операційного, змістового, мотиваційного, та можливості їх формування в умовах спеціально організованого навчання в учнів із

затримкою психічного розвитку. Розроблені таким чином методики та технології навчання достатньо вагомі, однак у них відсутня узагальненість та системність, оскільки вони спрямовані на формування окремої складової навчальної діяльності, а відтак лише опосередковано впливають на навчальну діяльність загалом і на практиці далеко не завжди приносять очікувані результати.

В цьому ключі актуальним видається питання удосконалення навчального процесу з позицій регуляції усіх складових навчальної діяльності – мотиваційного, змістового, операційного, оскільки формування мотивації до навчання учня із затримкою психічного розвитку, засвоєння ним знань з усіх навчальних дисциплін та вироблення в нього практичних умінь і навичок, а отже і ефективний розвиток навчально-пізнавальної діяльності, можливий шляхом саморегуляції навчання. Особливої актуальності це набуває на початку шкільного навчання у зв'язку з формуванням у дитини загальних здібностей до навчання і формуванням позиції особистості стосовно предмету та процесу засвоєння знань [3; 4].

З метою підвищення ефективності оволодіння знаннями в організації навчального процесу важливим є долучення особистісно-орієнтованих підходів до навчання школярів із затримкою психічного розвитку: гуманізації навчального спілкування; зосередження на особистісних потребах учнів; реалізації принципів партнерської взаємодії, співпраці та співтворчості; турботи про фізичне та емоційне благополуччя; формування особистості, включаючи розвиток ціннісно-моральних якостей, інтелекту, творчих здібностей учня, його професійної спрямованості, становлення його світогляду; сприяння розвитку учнівської ідентичності, самостійності, самосвідомості та відповідальності; формування внутрішньої активності учня (така, що ініційована самою дитиною); спрямування роботи на зростання рівня емоційно-поведінкового рівня саморегуляції, когнітивності, соціальної взаємодії, продуктивної творчості учнів.

Поряд із цим, важливим акцентом залишається підпорядкування навчального процесу змісту особистісних потреб школярів із затримкою психічного розвитку (потреби у пізнанні, у позитивному досвіді переживання своєї ролі учня, потреби у самовираженні через творчість, гру, спілкування, потреби у схваленні та визнанні, потреби у розширенні спектру соціальних контактів з ровесниками у контексті спільної діяльності), що визначають домінування мотивів, які керують навчальною діяльністю у шкільному віці.

Звертаючись до завдань реформування освіти, пов'язаних із розробленням новітнього курикулуму, слід зазначити, що ефективність навчання, інтелектуальний розвиток школяра залежить не лише від змісту фактичних знань, які він засвоює, а й від того, як ці знання поєднуються зі знаннями про способи дій та вмінням їх використовувати для опанування знаннями і для розв'язання різноманітних навчальних і практичних завдань. Засвоєння учнями системи дій, за допомогою яких відбувається вивчення навчального матеріалу є стрижнем навчальної діяльності, оскільки саме ефективність засвоєння знань залежить від сформованості способу дій, засобами яких формуються ці знання. Таким чином, основним механізмом практичної реалізації змісту навчальних предметів мають стати узагальнені способи дії, що охоплюють усі компоненти навчальної діяльності: мотиваційний (навчальні мотиви; мету, завдання); змістовий (предметні знання); операційний (навчальні дії та операції: орієнтування, перетворення матеріалу, контроль й оцінка). Завдяки сформованим узагальненим діям учень може орієнтуватися як у навчальній діяльності – усвідомлювати її цільову спрямованість, ціннісно-сміслову та операційну сутність, так і використовувати узагальнені знання в інших видах діяльності. У навчанні різних предметів суттєве місце посідають узагальнені дії, які трактуються як метапредметні чи метапізнавальні навчальні дії (розумові дії учнів, спрямовані на аналіз й керування своєю пізнавальною діяльністю незалежно від способу виконання). До складу основних видів узагальнених способів дії відносять: особистісні, пізнавальні, регулятивні (дії саморегуляції);

комунікативні, – саме вони мають стати предметом теоретичного обґрунтування та практичної реалізації у навчанні школярів із затримкою психічного розвитку [7].

Під час організації курикулуму, найперше навчальних посібників для вчителя, важливим є спрямування фокусу процесу формування навчальної діяльності школярів із затримкою психічного розвитку на вироблення в них нової особистісно-ціннісної установки в оволодінні знаннями, основою якої є створення умов у ході навчального процесу для позитивного досвіду переживання себе, як того, хто володіє знанням і може їх успішно використовувати. Появі здатності ефективно засвоювати знання передують процес набуття нової ідентичності учня, як суб'єкта навчальної діяльності, що визначає ступінь замотивованості школяра в оволодінні знаннями та забезпечує достатній рівень усвідомлення дитиною себе, як носія цих знань, який здатен використовувати їх за призначенням.

2. *Методологічні та теоретичні основи для розроблення Концепції* складають: системний підхід до вивчення психіки; теорія навчальної діяльності; основні теоретичні положення до проблеми регуляції навчальної діяльності; ідеї про співвідношення соціальної взаємодії і навчання та розвиток співробітництва на рівні особистості та діяльності; ідея про формування простору спілкування і комунікативних дій у навчальній діяльності; спеціальні дослідження присвячені становленню індивідуальних цінностей і їх ролі в реалізації спілкування і навчальної діяльності; ідея про співвідношення загального та спеціального в розвитку і навчанні дітей з особливими освітніми потребами.

Навчальна діяльність, як будь-яка інша, є системою, побудованою за принципом ієрархічної організації, якій притаманні внутрішні особливості та зовнішні прояви, що виникають внаслідок функціонування і розвитку системи в цілому. Декомпозиція системи навчальної діяльності призводить до виділення компонентів: змістового, операційного та мотиваційного. Цей підхід розкриває суттєві взаємозв'язки між знаннями, діями та мотивами:

будь-яке знання засвоюється на основі відповідних дій; рівень узагальненості знання, їх міцність і перенос у значній мір залежать від того, на основі яких дій засвоювалося знання. Для опанування знань і відповідних дій учень повинен мати певні мотиви, водночас саме характер знань і дій, що засвоюються, виступають вирішальним чинником формування мотиваційної сфери учня.

З погляду системного підходу можливий другий спосіб декомпозиції навчальної діяльності під час якого виділяють – цілі, засоби, завдання (складники включають знання, в тому числі знання про дії та завдання). Цей спосіб розчленування дає можливість описувати різноманітні зв'язки між виділеними елементами, ілюструвати їх взаємопереходи: один і той же елемент, спочатку виступає в якості мети, а в подальшому – як засіб досягнення інших цілей.

Кожний із вказаних способів дає можливість аналізувати навчальну діяльність як складну ієрархічну систему. Під час першого розчленування предметом вивчення та подальшого впливу стають структурні компоненти: “знання”, “дії,” “мотиви”, водночас, кожний з цих компонентів може розглядатися як система, в якій членуються вже інші елементи. У процесі другої декомпозиції системи навчальної діяльності виділяють – “цілі діяльності”, “завдання”, “засоби”, які також можуть розглядатися як системи, що включають відповідні структурні компоненти, відтак стають предметом цілеспрямованого формування.

Основні теоретичні положення до проблеми регуляції навчальної діяльності є підґрунтям формування усвідомлених способів оволодіння навчальними знаннями, що передбачає такі етапи: а) виконання дій за заданими умовами щоб сформувати прикидку можливих операцій і дій у вирішенні завдань; б) аналіз умов завдання, осмислення наявних знань, висування припущень (гіпотез), обмірковування і планування предметних дій і на цій основі перетворення системи дій. На цьому етапі відбувається формування цілеспрямованого управління предметними діями через

знаходження комплексної системи ефективних дій та операцій, яка включає більш глибокі пізнавальні структури реалізації пізнавальної стратегії; в) аналіз не тільки предметних знань і дій, суті завдання, ходу і результату його розв'язання, а й самих інструментів пізнання (учіння) у взаємозв'язку з предметними зовнішніми діями. Формування структури способів розумових дій і пов'язаних з ними предметних та практичних дії (аналізуються послідовність дій та операцій, різні способи і прийоми пізнавальної діяльності, моделюються різноманітні варіанти їх здійснення, оптимізуються пізнавальні засоби), дозволяють забезпечити цілеспрямований пізнавальний розвиток дитини, вдосконалити наявні пізнавальні стратегії, розширити їх арсенал, створити стратегії більш високого рівня розвитку дитини та механізмів саморегуляції навчальної діяльності.

З позиції особистості й навчальної діяльності втілення ідеї про співвідношення соціальної взаємодії і навчання та розвиток співробітництва (учитель-учень) включає формування співробітництва на рівні особистості та на діяльнісному рівні. На особистісному рівні співробітництво учителя й учнів передбачає, що учитель ставиться до учнів як до повноцінних суб'єктів навчальної діяльності, як до особистостей, зі своїми мотивами та цінностями. Спільна діяльність учителя й учнів за типом взаємин між ними на діяльнісному рівні є управлінням, основна функція якого – надання учням допомоги в становленні навчальної діяльності; а за типом взаємин між учителем і учнями на особистісному рівні – співробітництвом.

Формування простору спілкування і комунікативних дій (комунікації, взаємодії, зовнішнього та внутрішнього діалогу) в навчальній діяльності передбачає використання не тільки ресурсів безпосереднього спілкування з дорослими та однолітками, але й простору спілкування з іншими людьми через різноманітні засоби інформації та самоспілкування [1; 8].

Втілення ідеї про становлення індивідуальних цінностей і їх ролі в реалізації спілкування і навчальної діяльності передбачає, що особистісне ставлення детермінує у дітей смислове наповнення не лише навчальної

діяльності, а й взагалі життєдіяльності дитини в умовах освітнього закладу: навчання, спілкування з однолітками та вчителем. Відтак, формування спілкування і навчальної діяльності безпосередньо співвідноситься із цінностями, адже те, що має особистісний смисл приймається суб'єктом некритично, що значно полегшує процес засвоєння та інтеріоризації. Основними напрямками присвоєння школярем цінностей мають стати: розвиток ціннісного ставлення до себе, іншого (в соціумі, культурі, природі та ін.) та до навчання. Ціннісне ставлення до себе це адекватна оцінка своїх можливостей та об'єктивна оцінка власних учинків. Навчальна діяльність вимагає активності дитини, а отже й ціннісного ставлення до себе. Ціннісне ставлення до інших ґрунтується на ціннісному ставленні до себе та визначає вибірковість спілкування дитини з іншим. Таке ставлення передбачає об'єктивну оцінку іншої людини (перш за все дорослих та однолітків), розвиненість емпатії та узгодженість із поведінкою дитини. Ціннісне ставлення до навчання ґрунтується на ціннісному ставленні до себе та інших, які закладають основні особистісні утворення необхідні для навчальної діяльності: адекватну самооцінку, рефлексію, емпатію. Ціннісне ставлення до навчання засноване на усвідомленні цінності знань у житті людини, а також цінності людини, що є їх носієм.

В ідеї про співвідношення загального та спеціального в розвитку і навчанні дітей з особливими освітніми потребами ключовим ми розглядаємо дві взаємопов'язані лінії розвитку – біологічну і соціальну; системну сутність структури порушеного розвитку, в якій береться до уваги первинна вада та обумовлені нею вторинні і третинні відхилення психічного розвитку; думка Л. Виготського про компенсаторні можливості організму в подоланні порушеного розвитку, що мають стати рушійною силою розвитку; здатність особистості розвиватися як єдине ціле – реагуючи на порушення, формувати таким чином ефективну систему пристосування.

Ідеї про співвідношення загального та спеціального в розвитку і навчанні дітей із особливими освітніми потребами переплітається з

положеннями про системний характер навчальної діяльності, зокрема під час організації спеціального навчання. Структурні компоненти навчальної діяльності охоплюють пізнавальну, емоційно-вольову сфери, які через більшу віддаленість від першопричини порушення є достатньо чутливими до спеціально організованого навчання. Поліфункціональний характер навчальної діяльності сприяє залученню обхідних шляхів компенсації та розвитку, забезпечуючи опору на збережені і менш вражені психічні функції, системи функцій, які здатні з більшою чи меншою мірою взяти на себе компенсаторно-розвиткову функцію. Особливості функціонування і розвитку навчальної діяльності як системи, властивості, що виникають внаслідок взаємодії і розвитку елементів, які входять до її складу, виступають підґрунтям для реалізації компенсаторного механізму, пов'язаного зі здатністю особистості реагувати на порушення як єдине ціле, усувати порушення рівноваги, збалансовувати порушені функції і виробляти у зв'язку з цим нову систему пристосування.

Таким чином, спеціально організована навчальна діяльність буде могутнім чинником розвитку школяра із затримкою психічного розвитку, призведе до ефективного опанування знаннями, що визначені Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, забезпечить здатність самостійно здобувати знання та використовувати їх у практичній діяльності.

3. Мета Концепції: теоретичне обґрунтування та розроблення науково-методичного забезпечення формування навчальної діяльності школярів із затримкою психічного розвитку в умовах реформування сучасного освітнього середовища. Для реалізації окресленої мети необхідно розв'язати такі *завдання*.

1. Теоретично обґрунтувати та переглянути зміст навчального матеріалу освітніх галузей початкової та основної школи для дітей із затримкою психічного розвитку з таких позицій:

- зменшення обсягу теоретичних відомостей; інтегрування знань на різних етапах навчання злиттям декількох предметів в один, об'єднанням знань із окремих проблем в інтегровані блоки;
- перегляд державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, підсиленням їх практичної спрямованості;
- розроблення новітніх критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів із затримкою психічного розвитку згідно Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами та Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти школярів із затримкою психічного розвитку основної школи;
- розроблення Програми корекційно-розвиткових занять для дітей із затримкою психічного розвитку початкової та основної школи, спрямованих на розвиток пізнавальної діяльності, саморегуляції, емоційно-вольової сфери, особистості, мовлення, основних видів діяльності, психомоторних функцій.

2. Здійснити оптимізацію навчального процесу розробленням та теоретичним обґрунтуванням методів, методик, технологій, які забезпечують ефективне вивчення та узагальнення навчального матеріалу, зокрема:

- формування навчальної та предметно-практичної діяльності (мотиваційного, орієнтовно-операційного і регуляційного компонентів);
- опанування метапізнавальними навчальними діями: особистісними, пізнавальними, регулятивними, комунікативними.

3. Розробити технологію саморегуляції навчальної діяльності, яка допоможе виявити характер та інтенсивність труднощів, що виникають у школярів в навчальній діяльності та особливості дій саморегуляції у цьому процесі; зробити висновок про можливі причини і на підставі цього висновку сформулювати цілі й задачі корекційно-розвивальної програми та розробити механізми формування саморегуляції школярів із затримкою психічного розвитку в процесі навчання, що передбачатиме розвиток: навчальної мотивації; вмінь будувати алгоритм досягнення мети, залежно від умов

діяльності; прогнозування майбутніх результатів діяльності відповідно до поставлених цілей; вмінь визначати критерії виконання діяльності; вмінь змінювати чи піддавати корекції алгоритм діяльності, від яких залежить якість і інтенсивність навчальної діяльності.

4. Теоретично обґрунтувати і розробити методики та технології диференційованого підходу до реалізації корекційно-розвивальних завдань під час роботи з програмовим матеріалом, що спрямовані на розвиток сенсорно-перцептивних дій; мнемічної діяльності різної модальності; мисленневої діяльності у взаємозв'язку з мовленнєвим розвитком.

5. Розробити технології розвитку особистості, спрямовані на формування соціальної ідентичності; розвиток емоційно-вольової сфери (емоційної диференціації, емоційно-рольової ідентифікації, здатності до оволодіння власним емоційним станом, до вольових зусиль, довільної регуляції поведінки).

6. Розробити технологій різних форм співпраці, в тому числі групової роботи як на уроці, так і в позаурочний час при вивченні різних предметів і в позакласній роботі.

7. Теоретично обґрунтувати та розробити технологію формування хронотопу спілкування школярів із ЗПР, яка б була наскрізною і враховувала можливості розвитку комунікативних дій різними фахівцями (вчителем, практичним психологом та вчителем-логопедом, батьками дитини та іншими дорослими), а також виходила з того, що становлення спілкування в умовах мережевого суспільства відбувається в безпосередній і опосередкованій площині, а відтак, його формування реалізується у навчальній і поза навчальній діяльності та на корекційно-розвиткових заняттях.

4. Напрями реалізації Концепції

- розроблення і впровадження у всі форми навчання школярів із затримкою психічного розвитку (спеціальна школа, інтегрований, інклюзивний класи, індивідуальна форма навчання) навчально-дидактичного

забезпечення освітніх галузей початкової та основної школи для дітей із затримкою психічного розвитку;

- розроблення та впровадження технології саморегуляції навчальної діяльності, та розвиток її функціональних механізмів на всіх етапах процесу засвоєння навчальних знань, побудованого за теоретичним типом, що сприятиме оптимізації корекційного процесу навчальної діяльності, спрямованого на формування узагальнених навчальних дій і знань у дітей із затримкою психічного розвитку, корекції недоліків регуляторних процесів у цієї категорії школярів в процесі навчання;

- розроблення і впровадження змісту та алгоритмів корекційно-логопедичної і розв'язкової роботи з курсу «Розвиток мовлення» для початкової і основної ланки спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку;

- розроблення і впровадження змісту та алгоритмів розвитку спілкування і комунікативних дій в межах корекційно-розв'язкових занять із розвитку мовлення у школярів із затримкою психічного розвитку;

- розроблення і впровадження алгоритмів формування безпосередніх та опосередкованих комунікативних дій (комунікації, взаємодії і діалогу) з Іншим суб'єктом у просторі соціуму, культури, природи та просторі персоналізованого «Я» із розумінням причин і прогнозом учинків Іншого та усвідомленням його цінності у межах навчальної діяльності при вивченні предметів: «Українська мова», «Літературне читання», «Природознавство», «Я у світі», «Трудове навчання», «Сходинки до інформатики», «Образотворче мистецтво» та ін.

- запровадження у позаурочний час різних методів, прийомів і форм роботи з метою формування просторового, темпорального та ціннісно-смыслового компонентів хронотопу спілкування;

- запровадження змісту просвітницько-консультативного напряму діяльності практичного психолога з формування хронотопу спілкування у дітей із затримкою психічного розвитку;

- розробка і запровадження цілісної структурованої системи послідовних психокорекційних інтервенцій, спрямованих на активізацію у школярів із затримкою психічного розвитку усвідомлення власного особистісного смислу та формування учнівської ідентичності через призму особистісної самовизначеності у навчальній діяльності.

- впровадження у навчальний процес школярів із затримкою психічного розвитку ігрових технологій з опорою на ігрову діяльність, як підґрунтя для формування й розширення стійкої мотивації до навчання;

- розробка діагностичних критеріїв особливостей емоційної диференціації та здатності до психоемоційної саморегуляції школярів із ЗПР та започаткування цілеспрямованої психологічної діагностики і психологічної корекції емоційної та особистісної сфер на всіх етапах навчання починаючи із етапу, що передує вступу дитини до школи.

- розробка змісту психокорекційних технологій, що спрямовані на роботу з наслідками емоційно-вольової незрілості школярів із затримкою психічного розвитку, проявами шкільної тривожності, їх поведінкових порушень, розладів емоційної саморегуляції, міжособистісних труднощів та відхилень в особистісному розвитку (а саме: порушення емоційної децентрації здатності індивіда сприймати й враховувати у своїй поведінці стан, бажання, інтереси інших людей) та самосвідомості.

- розробка та впровадження технологій спрямованих на формування суб'єктивного світу особистості учнів із затримкою психічного розвитку, їх адекватної самооцінки, рівня домагань, оволодіння емоційними механізмами саморегуляції (вміння свідомо підпорядковувати свої дії правилу) у ході навчальної діяльності.

5. Очікувані результати.

Реалізація Концепції сприятиме:

- розробленню інноваційного освітнього середовища для школярів із затримкою психічного розвитку, яке сприятиме ефективному формуванню навчальної діяльності, відтак в нових освітніх реаліях сприятиме здобуттю

початкової та середньої освіти, успішному професійному навчанню у старшій школі;

- ефективному формуванню навчальної діяльності під час організації навчання школярів із затримкою психічного розвитку у різних формах навчання (спеціальна школа, інклюзивний клас) із застосуванням сучасних методів, методик, технологій навчання дітей з особливими освітніми потребами;

- розробленню навчально-методичного забезпечення (підручники, методики та технології навчання) для школярів з особливими освітніми потребами;

- розробленню корекційно-розвивальних програм на цілеспрямований пізнавальний саморозвиток, збагачення пізнавального інструментарію (учіння), моделювання діяльності (розвиток рефлексії пізнавальних стратегій і на їх основі розвиток саморегуляції);

- створенню комплексу програмно-методичного забезпечення та розробленню технології формування саморегуляції у дітей із ЗПР в процесі навчання математики;

- розробленню корекційно-розвивального напрямку діяльності вчителів, практичних психологів та вчителів-логопедів і навчально-методичного забезпечення з формування спілкування у навчальній діяльності дітей із затримкою психічного розвитку (навчально-методичного посібника «Технологія формування спілкування дітей із затримкою психічного розвитку» та програм з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для початкової і основної ланки спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку);

- розробленню змісту просвітницько-консультативного напрямку діяльності практичного психолога з формування хронотопу спілкування у дітей із затримкою психічного розвитку.

- підготовки вчителів масових шкіл, корекційних педагогів, психологів до навчання школярів з особливими освітніми потребами в нових освітніх реаліях.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Омельченко І. М.* Спілкування як комунікація, взаємодія і діалог із Іншим: суб'єктний підхід / І. М. Омельченко // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 28. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – С. 375–385.
2. Проект Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>.
3. *Прохоренко Л. І.* Проблема регулюючого компонента саморегуляції у дітей зі зниженим інтелектом в пізнавальній діяльності / Л. І. Прохоренко // Збірник наукових праць Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». – К. : Університет «Україна», 2012. – №9 (11). – 153–161.
4. *Прохоренко Л. І.* Формування самоконтролю на уроках математики у молодших школярів із ЗПР / Л. І. Прохоренко. – К. : «Педагогічна думка», 2012. – 48 с.
5. Реалізація оновленого змісту освіти дітей з особливими потребами: початкова ланка: навчально-методичний посібник / НАПН України, Ін-ст спец. педагогіки; за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої, Н. О. Макарчук, В. І. Шинкаренко. – Київ, 2014. – С. 200–201; 226–230.
6. *Сак Т. В.* Психолого-педагогічні основи управління учбовою діяльністю учнів із затримкою психічного розвитку у школі інтенсивної педагогічної корекції / Т. В. Сак. – К. : Актуальна освіта, 2005. – 246 с.
7. *Сак Т. В.* Психологічні умови реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами / Т. В. Сак // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2013. – №2 (52). – С. 3–6.
8. *Omelchenko I.* Post-non-classical concept of chronotope of communicative activity of preschool children with delay of psychical development / I. Omelchenko // Canadian Journal of Science, Education and Culture. – Toronto : “TorontoPress”, 2014. – №1 (5) (January-June). – Volume II. – P. 296–300.

REFERENCES

(TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Omelchenko I. M.* (2015). Spilkuvannyay ak komunikatsiya, vzayemodiya i dialoh iz Inshym: subyektnyu pidkhid. Problemy suchasnoyi psykhohohiyi, (28).

- Kamyanskyi-Podilskyi : Aksioma, pp. 375–385 (In Ukrainian).
2. Proekt Konceptsiya rozvytku osvity Ukrayiny na period 2015-2025 rokiv. Electronic resource. Available at: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/> (In Ukrainian).
 3. *Proxorenko, L. I.* (2012). Problema reguluyuchogo komponenta samoregulyaciyi u ditej zi znyzhenym intelektom v piznavalnij diyalnosti. Kyiv : Universytet «Ukrayina» 9 (11), pp. 153–161 (In Ukrainian).
 4. *Proxorenko, L.* (2012). Formuvannya samokontrolyu na urokax matematyky u molodshyx shkolyariv iz ZPR. Kyiv : «Pedagogichna dumka» (In Ukrainian).
 5. Realizaciya onovlenogo zmistu osvity ditej z osoblyvymy potrebamy: pochatkova lanka (2014). za red. V. V. Zasenka et al. Kyiv (In Ukrainian).
 6. *Sak, T. V.* (2005). Psykologo-pedagogichni osnovy upravlinnya uchbovoyu diyalnistyu uchniv iz zatrymkoyu psyxichnogo rozvytku u shkoli intensyvnoyi pedagogichnoyi korekciyi. Kyiv : Aktualna osvita (In Ukrainian).
 7. *Sak, T. V.* (2013). Psykologichni umovy realizaciyi Derzhavnogo standartu pochatkovoyi zagalnoyi osvity dlyaditej z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. Defektologiya. Osoblyva dytyna: navchannya ta vyxovannya, 2 (52), pp. 3–6 (In Ukrainian).
 8. *Omelchenko, I.* (2014). Post-non classical concept of chronotope of communicative activity of preschool children with delay of psychical development. Canadian Journal of Science, Education and Culture, 1 (5), Volume II, pp. 296–300.